

APŽVALGOS

Akademikas profesorius Dzidas Budrys (1903–1971)

Šių metų gegužės 12 dieną sukanka šimtas metų, kai gimė akademikas profesorius Dzidas Budrys, žmogus, nuėjęs turiningą ir kartu prieštaringą gyvenimo bei pažinimo kelią.

Gimęs dabartinio Jurbarko rajono Paskynų kaime daugiavaikėje (dešimt vaikų) ir palyginti neturtingoje (18 ha žemės) šeimoje, jis turėjo ribotų galimybių siekti mokslo. Tačiau įgimtas polinkis į mokslą buvo toks stiprus, kad viena po kitos buvo įveikiamos išsimokslinimo pakopos – baigta gimnazija (1923 m.), studijos Kauno universiteto Teisų fakulteto Ekonomikos skyriuje (1927 m.)

Studijuodamas Kaune, būsiamasis mokslininkas ekonomines studijas derino su darbu Lietuvos banko Informacijos skyriuje bei kitose vietose, su publicistine ir politine veikla. Pastarieji jo veiklos aspektai glaudžiai susiję. Anksti įsitraukęs į socialdemokratinį judėjimą, Dz. Budrys 1924 metais įstojo į Socialdemokratų partiją ir buvo jos nariu iki LSDP uždarymo (uždraudimo) 1936 metais. To periodo pradžioje jis daug rašė tuometinėje spaudoje, ypač „Žiezirboje“, „Lietuvos žiniose“, „Socialdemokrate“.

Kurį laiką iki 1929 metų Dz. Budrys dėstė Kauno aukštesniojoje komercijos mokykloje. Šalia kitų dalykų dėstydamas politinę ekonomiją, 1929 metais jis išleido politinės ekonomijos vadovėlį. Tai buvo pirmas ir pavykęs jėgų išbandymas rengiant ekonominėms studijoms

skirtą literatūrą. 1936 metais dienos šviesa išvysta didesnės apimties darbas – „Ekonomikos vadovėlis“. Iš tų darbų matyti autorių gerai išmanant pasaulinės ekonominės minties istoriją ir aktualijas, gebant aiškiai, konceptualiai dėstyti sudėtingas ekonomines problemas.

Kauno universiteto rekomendavimu Dz. Budrys gavo Rokfelerio stipendiją ir 1931 metais išvyko studijuoti į Londono universitetą.

Grįžęs iš studijų užsienyje Dz. Budrys 1932 metais pradėjo dėstyti Kauno universitete. Tuo metu jis rašė disertaciją, o pradėjęs rengti „Lietuviškąją enciklopediją“ aktyviai bendradarbiavo su jos redakcija.

Pedagoginę ir mokslinę veiklą gerokai sutrukdė sunki liga – 1935–1937 metais teko intensyviai gydytis Lietuvoje ir užsienyje. Tačiau ir sirgdamas jis paskelbė nemažai darbų, skirtų „ūkiškojo nacionalizmo“ kritikai, pinigų ir bankų rezervų problemai, planingo ūkininkavimo ir žemės ūkio problematikai, pajamų ir apmokestinimo klausimams. Rengta straipsnių „Lietuviškajai enciklopedijai“, publikuoti metodiniai darbai, pasisakyta dėl ekonominių studijų reformų.

Nepaisydamas sveikatos sutrikimų, Dz. Budrys baigia ekonomikos mokslų daktaro disertaciją tema „Trumplaikio žemės ūkio kreditavimo principai ir sistemos“ ir 1938 m. rudenį ją apgina.

Produktyvūs Dz. Budriui buvo 1939-ieji – per metus paskelbia net dvylika darbų. Juose nagrinėjamos centrinių bankų kredito operacijos laisvojoje rinkoje, kaimo kredito draugijų skolinamosios lėšos ir jų paskirstymas ir kitos problemos. Audringais 1940-aisiais mokslininkas suspėja išleisti keletą darbų. Vienas iš jų – mokomoji priemonė „Statistika“ (parengta kartu su A. Rimka). Paskutiniai metais iki nepriklausomybės praradimo Dz. Budrys aktyviai propagavo kooperacijos idėją, buvo išrinktas į „Lino“ kooperatyvų sąjungos valdybą.

Lietuvos okupacijos karas esmingai paveikė tiek apskritai šalies visuomeninį, tiek inteligentijos gyvenimą. Tautai ir paskiram žmogui teko spręsti išlikimo, išgyvenimo problemas ir su tuo susijusias dilemas. Kiti darbai ir užmojai buvo atidedami į šalį arba neapibrėžtai ateičiai. Tai buvo tragiškas, daugybę likimų sulaužęs ar deformavęs laikas. Tuo metu daugumai teko apsispręsti – prisitaikyti ar išnykti.

Gyvenimo, išlikimo logika daug kam sufleravo – prisitaikyti. To proceso, o ne tik kovos, kaštai buvo didžiuliai. Visuomenė, ypač inteligentija, mokslininkai ir visuomenės mokslų atstovai ilgam neteko elementarių teisių reikšti savo nuomonę, sakyti tiesą, kad ir kokia ji būtų.

Visuomet pasižymėjusiam pilietiškumu, dar 1944 metais savo namuose netoli Raudondvario nuo vokiečių okupacinės valdžios slapščiusiam tuometinį VLIK'o pirmininką Steponą Kairį, Dz. Budriui Lietuvos valstybingumo ir intelektualinės laisvės praradimas turėjo būti didžiulis smūgis, kurį iki galo gali suvokti ir perteikti tik to paties likimo bei sąžiningi savo biografijos požiūriu žmonės. To negali nei suvokti, nei perpasakoti lengvai prie visų valdžių ir sistemų prisitaikantieji bei visus, tik ne save, smerkiantieji.

Tarybinis laikotarpis Dz. Budriui nebuvo toks kūrybingas, kai buvo galima numanyti iš prieškarinės ir priešokupacinės jo veiklos. Pažvelgus į pokario laikotarpiu paskelbtų darbų sąrašą matyti, kad kai kuriais metais jau akademikas Dz. Budrys tepaskelbdavo vieną du darbus. Žinant jo gebėjimą valdyti plunksną, polinkį rašyti – tai mažai. Galima manyti, kad mokslininko netraukė perspektyva tapti aktyviu sistemos apologetu ir kad jis nebuvo priimtinas tarybinei sistemai. Jai dauguma tarpukario „buržuazinių inteligentų“, net jei jie buvo kairieji, socialdemokratai, neatrodė patikimi. Tarybinės sistemos ir Dz. Budrio santykių komplikuotumą rodo kad ir toks faktas: LTSR mokslų akademijos tikrasis narys, žmogus, kuris tarybiniais metais kurį laiką ėjo atsakingas pareigas Lietuvos banke, dirbo Lietuvos valstybinės plano komisijos pirmininko pavaduotoju, vadovavo LTSR mokslų akademijos Ekonomikos institutui ir pabrėžtina – dirbo VU Politinės ekonomijos katedroje, tik 1966 tapo LKP nariu.

Liberalėjant tarybiniam režimui Dz. Budrio mokslinė veikla suaktyvėja. Mokslininkas pasirenka gana palankią intelektinei autonomijai palaikyti akademinio darbo nišą – daugiausia dirba ekonominės minties istorijos srityje, tiria ikikapitalistinius gamybos būdus, rašo politinės ekonomijos objekto ir metodo klausimais. Tai darydamas jis derino mokslinį ir metodinį darbą. Tuo metu išleidiama keletas knygų, mokomųjų priemonių. Svarbiausios iš jų: *Ekonominių teorijų istorijos klausimai*. Vilnius, 1963; *Ekonominių doktrinų istorijos klausimai*. Vilnius, 1963; *Politinės ekonomijos apybraižos*. Vilnius: Mintis, 1964; *Ekonominių teorijų istorijos klausimai*. Vilnius, 1958; *Politinės ekonomijos objektas ir metodas. Ikikapitalistiniai gamybiniai būdai // Politinė ekonomija*. Vilnius, 1969, todėl septintajį dešimtmetį būtų galima laikyti savi-

tu, bent jau daliniu mokslininko renesansu, tegu ir nepalankiomis sąlygomis. Deja, būti dar aktyvesniam trukdė ne tik nedemokratinė santvarka, bet ir blogėjanti mokslininko sveikata.

Nagrinėjant Dz. Budrio biografiją, peršasi išvada, kad akademikas nebuvo linkęs į postus. Jam, matyt, patrauklesnė buvo mokslinė ir pedagoginė veikla. Dar 1944 metais įsitraukęs į Vilniaus universiteto atkūrimą, jis nemažai prisidėjo prie Ekonomikos fakulteto formavimosi, kad būtų atnaujinti tarpukario Lietuvoje leisti mokslo darbai „Ekonomika“, 1960–1968 metais buvo leidinio atsakinguoju redaktoriumi.

Atsisakęs vadovaujamojo darbo MA Ekonomikos institute, akademikas pasišventė dar-

bui su studentais. Jų liudijimu, profesorius Dz. Budrys buvo vienas iš mėgstamiausių, įdomiausių fakulteto lektorių, inteligentiško, universitetinio elgesio pavyzdžiu, turėjusiu įtakos formuotis būsimiesiems ekonomikos specialistams, mokslininkams. Tolerancija, demokratiškumas, tiesos paieškos net ir nepalankiomis sąlygomis, nuogos apologetikos vengimas, kritiškumas dažniausiai nejučia, nepastebimai buvo perimama iš akademiko Dz. Budrio ir kitų jo kartos pedagogų ir mokslininkų. Tai tapo universitetinės, ekonominės bendruomenės dvasios, kolektyvinės atminties dalimi, kuri, manytume, yra išlikusi, tegu galbūt to iki galo ir nesuvokiant, iki mūsų dienų.

Prof. Povilas Gylys

Prof. Leonas Simanauskas